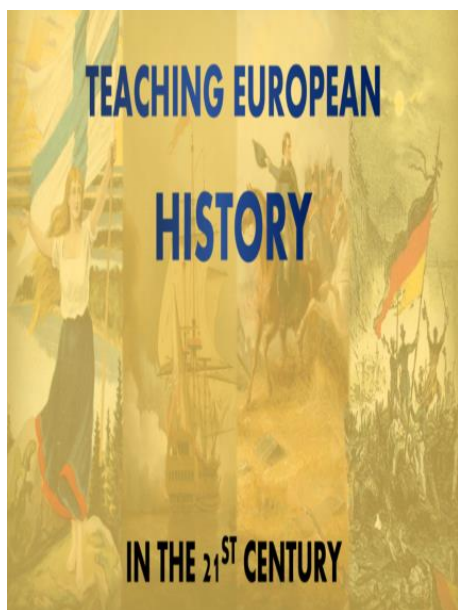

Forrás: <https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2024/06/fodor-richard-europai-allampolgarok-tortenelemtankonyve-15-01-12/>

Fodor Richárd

Európai állampolgárok történelemtankönyve

Recenzió a Teaching European History in the 21st century című kötetről

Európai tankönyvet írt egy történész kutatócsoport a kontinens utolsó 500 évének határokön átívelő múltjáról. Az átfogó munka 1500-tól napjainkig tematikus szerkesztésben tekinti át Európa történelmét, amely a tankönyvírás izgalmas irányaként jelenik meg.

A közös Európa történelmi narratíváinak középiskolai bemutatása már az ezredforduló előtt is fontos célkitűzésként jelent meg. 1992-ben adták ki a *Histoire de l'Europe* című társszerzős tankönyvet, amelyet 12 európai történész közösen jegyzett. A szerzők célja egy közös európai szemléletet érvényesítő kötet elkészítése volt. A kronologikus rendszerezésű könyv az uniós tagállami történelemtantervek Európa-képét vizsgáló Robert Strandling megítélésében elsősorban az európai kulturális sajátosságokra koncentrált.¹ Andreas Körber szerint viszont az 1992-es európai történelemtankönyv

didaktikai háttere miatt nem volt elég korszerű, nem hasonlítható az újgenerációs német tankönyvekhez.²

A nemzeti határokon túllépő történetírás a nacionalista historiográfia kritikájaként alakult ki. Egyik legfontosabb állítása, hogy a múlt eseményeit ritkán határozták meg a 19. században kialakult etnikai-nemzeti határok. A transznacionális történetírás, más néven az összefonódásra utaló *histoire croisée* a nemzeti területegységek helyett általában tematikus megközelítéseken alapul, amelyek a társadalomtudományokhoz kötődnek.³ A történelem dekonstruálásával a transznacionális megközelítés egyfajta fizikai és metaforikus határátlépéssel elhagyja a nemzetállami kereteket és akár nagyobb kronologikus egységeket is átfog.⁴ Az elbeszélte történelem ezáltal nem egy-egy közösség és a hozzájuk képest „más” vagy „idegen” népek, kisebbségek, jövevények történelmét mutatja be, hanem párhuzamos történelmek szintézisére törekszik.

A transznacionális történetírás európai dimenziója más kulturális identitásépítő kezdeményezésekben is teret nyert, a 2017-ben alapított Európai Történelem Háza kiállításain találkozhatunk ezzel a szervező elvvel.

Az 1990-es évek után egy újabb európai transznacionális történelemtankönyv-projekt zajlott le 2019–22 között, amely innovatív megoldásokat hozott. A *Teaching European History in the 21st century* (Teh21) Erasmus+ projekt szintén egy közös európai történelmi narratíva

Fodor Richárd: Európai állampolgárok történelemtankönyve
Recenzió a Teaching European History in the 21st century című kötetről

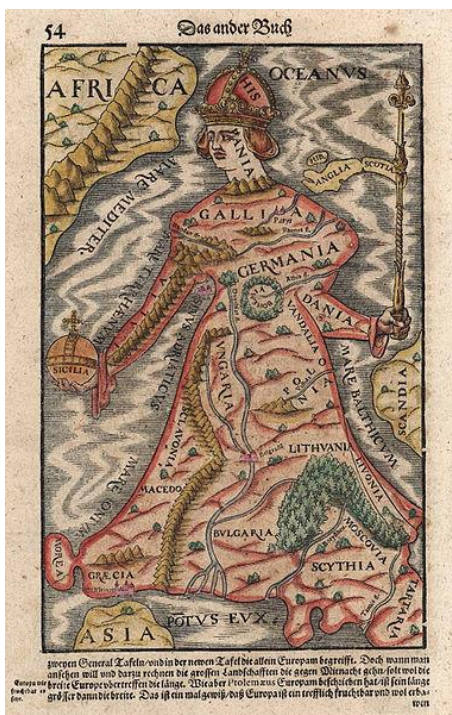
kialakításának és megalapozásának céljával indult. Különlegességét az adja, hogy nem multilaterális állami együttműködések vagy diplomáciai kapcsolatok révén indult el, hanem egy önszerveződő szakmai közösség uniós pályázatával. Hét egyetem együttműködésével, az EuroClio és az Utrechti Egyetem koordinációjával akadémiai történészek egy közös európai történelmet bemutató tankönyvet írtak.

A projekt egyik partnere az Eötvös Loránd Tudományegyetem, így tankönyv szerkesztői között magyar szakértőket is találunk. Klement Judit, a kötet hat társszerkesztőjének egyike mellett összesen húsz magyar közreműködőt sorol fel a projekt magyar részről. A könyv a kora újkortól a napjainkig, 1500-tól 2022-ig vizsgálja Európa történelmét tematikus megközelítésben. A *The European Experience – Multi-perspective History of Modern Europe* című tankönyv ingyenesen hozzáférhető a projekt weboldalán.⁵

Mélységelvű témái hat kategóriában (identitás, társadalmak, hatalom és állampolgárság, tudás, gazdaság, különbségek, kulturális találkozások) számtalan részterületet vizsgálnak.

A könyv szerkesztői a transznacionális történetírás koncepciója alapján minden alfejezetet három részből építettek fel. Az alfejezetek egy kora újkori, egy újkori és egy jelenkori részből állnak, melyeket háromfős szerzőcsapatok írtak. Egy-egy tematikus alfejezet tehát kilenc szerző szempontjából három korszakban vizsgálja Európa történelmét egy-egy különleges fogalom köré szervezve.

Az európai nézőpontot sok szempontból definiálják a kötet szerzői. Felmerül a földrajzi elhatárolás kérdése és megjelennek a társadalmi, politikai és gazdasági dimenziók is. Az Európa-kép egyik első megjelenését Johann Lauterbach latin költeményéhez kötik, melyben Európa személyesíti meg a Habsburg Birodalmat. További meghatározó művészeti alkotások között tartják számon Sebastian Münster munkáit, aki például „Mappa Europae” című festményén a kontinens egyes részeit egy királynő képét kirajzoló mozaikként ábrázolta.

Az újkori európai egység legfontosabb előzményeit a 18. századra teszik, amelynek hagyományosan a francia forradalom és Bonaparte Napóleon uralkodása, katonai és állami bürokráciája ad lendületet.

Külön figyelmet igényel a tankönyv borítója, amelyen Wilhelm Gunkel *Fly Angel, Fly* című fotója szerepel egy női szobor alakjáról. A neoklasszikus márványszobor feltehetően egy olasz művész, Pietro Tenerani *Magára hagyott Psziché* című 1846-os londoni kiállításra készült műve. A jelenet Ámor és Psziché

szerelemi történetéhez kapcsolódik, amelyben Ámor – Vénusz istennő fia – meglátogatta a gyönyörű hercegnőt, és azt parancsolta, hogy ne nézzen rá. Mikor Psziché ezt megszegte, Ámor rögtön eltűnt és a hercegnő hosszú keresésbe kezdett. Az eredeti pillangószárnyas női szobor ugyanakkor az adatbázisok szerint nem sérült, készültek róla másolatok. A tankönyvszerzők elképzelhető módon szándékosan választottak egy fejét vesztett szobor alakot az eredeti helyett, például az Európa alapjait adó antik kultúra könyvben feldolgozott viharos sorsát példázva.

A tankönyv egy izgalmas fejezete a határok történelmet meghatározó fontos szerepe. A szerzők bemutatják, hogy a kora középkorban nem létezett a mai értelemben vett határellenőrzés. Elkülönítenek természetes, fizikai és kulturális határvonalakat. Ezek ugyanakkor sok esetben egybeestek, mint a Dover-szoros, a Balti-tenger, a Rajna-folyó, az Alpok, vagy a Pireneusok esetében. Európa több ezer állama és kisebb fejedelemsége között viszonylag könnyű átjárást tett lehetővé az ellenőrzések hiánya. Az első következetes határellenőrzés a kora újkorban Franciaországból származik.

A korszak Európájában kevésbé az egyértelmű földrajzi vonalak, sokkal inkább a joghatóság, az adószedés jogosultsága, a feudális kötelezettségek és a vallás jelölték ki a határokat egyes közösségek között. A szerzők szintén kiemelik, hogy a politikatörténetben jelentős nagy határváltozások, háborúk, örökösödés és csere során gazdát cserélő területek helyi belső határai általában változatlanok maradtak.

A kartográfia, azaz a térképészet tudománya hosszú fejlődés során nyerte el modern formáját. Egészen a 18. századig kellett várni a precíz térképek elkészülésére, amelyet többek között az adóztatás és a kereskedelem lendített fel.

Európa térképén a hosszú 19. század forradalomban születő eleje és világháborúba vezető vége között radikális változások jelentkeztek. A számtalan apró, közepes és nagyobb közép-európai állam egységesedő nemzetekké formálódott, melyek megszüntették a korábbi mikrohatárok hálózatát. A helyi identitás számára komoly kihívást jelentett az ipari forradalom és az ebből következő népességrobbanás, az infrastruktúra és a közlekedés fejlődése, illetve általában a társadalom mobilizációja.

A kontinens határai közötti mozgás könnyebbé, olcsóbbá és gyakoribbá vált. A technológia robbanásszerű fejlődésével rövidesen általánossá vált a vasút használata. Feltehetően a magyar szerzőktől származó szempont a Habsburg Birodalom magyar lakosságának korabeli gondolkodása, amely számtalan más néppel együtt az érvényesülés lehetőségét gyakran a *nyugatra vándorlással* kötötte össze. A változó célállomások között Bécs, a birodalmi főváros, német egyetemi városok és a francia főváros szerepelt leggyakrabban.

A határok és vámok kritikáját a 19. századtól eredeztetik. A szöveg szerint már az 1800-as évektől komoly elégedetlenség érkezett a gazdaság szakemberei felől az áruk és termékek mozgásának, a gazdaság fejlődésének korlátozása miatt. Válaszként különböző szövetségek és együttműködések jöttek létre, mint az 1834-es német államok között megalakult vámunió.

A 19. század végének gazdasági fellendülése a bevándorlás korlátozásának igényét is elhozta, amely az első világháború idejére komoly határellenőrzési rendszerek bevezetéséhez vezetett.

A 20. század ezt követően három nagy európai határváltozást hozott Európa polgárai számára, melyek mind egy-egy háborút követtek.

A tankönyv részletezi Kelet-Európa birodalmainak szétesését, a kontinentális térkép újrarájzolását. Lengyelország, Csehszlovákia és a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság államainak megalakulását, valamint Szilézia, Thesszaloniki és Trieszt státuszának változását. Ezzel szemben a Magyar Királyság területének változásait nem mutatja be, csupán egy térkép utal a Kárpát-medence etnikai viszonyaira.

A történész szerzők szintén röviden vázolják a két világháború közötti változásokat és a potsdami konferencia eredményeit, kitérve az Európa szimbolikus kettészakadását jelképező berlini fal fizikai határvonalára.

A 20. századi európai határokat körüljáró alfejezet a hidegháború idején kezdődő, majd a szovjet összeomlással felgyorsuló integrációra fókuszál. Bemutatja az Európai Unió előzményeit és kialakulását. Taglalja a hét szakaszos bővítési folyamatot, mely során Európa államainak idén 80 éves társulása az Egyesült Királyságtól Horvátorszáig 28, (majd Nagy-Britannia kilépésével 27) tagállam közösségévé vált.

Az 1985-ös, a belső határellenőrzés eltörlését és közös külső határvonalat kialakító Schengeni Egyezmény természetesen a tankönyv kiemelt fontosságú mérföldköve. Jelentős eredményként fogalmazódik meg, hogy a kontinens 400 millió polgára hosszú idő óta először (újra?) szabadon utazhat a schengeni zóna tagországai között. A szerzők kitérnek a 2015-ös bevándorlási hullámra és a 2020-as koronavírus-járványra adott „ideiglenes” határokat lezáró intézkedésekre. Kétarcú jelenség, hogy a Schengeni Egyezmény egyesek számára szabadabbá tette a határokat, míg mások számára megnehezíti a bevándorlást és utazást. „Európa erődje” a hajdani birodalmak gyarmatairól érkező polgárokat a fejezet értékelése szerint már közel sem kezeli a belső lakossággal egyenrangúként.

A közel 1000 oldalas tanulmánykötet elsősorban a történettudomány és a történelemdidaktika szakértőinek és kutatóinak szól, tankönyvként elsősorban egyetemi kurzusok irodalomlistáján szerepelhet. Ezzel szemben magyar középiskolás diákok számára ebben a formájában csak különleges felkészültségű csoportokban, komoly tanári előkészítéssel és nyelvtudással alkalmazható.

A kötet mégis fontos állomás lehet a köznevelésben használható közös európai történelemtankönyv felé vezető úton. A projekt koordinátorával készített interjú⁶ tanulsága szerint a könyv elsősorban angol nyelven tanuló elsőéves történészhallgatóknak készült, de bízik benne, hogy a végzős középiskolások számára is alkalmazható tanári támogatással.

A projekt fontos eredménye továbbá a 21. századi didaktikai és technológiai követelményeknek megfelelő bővíthető és adaptálható digitális tananyag, amely már jelenleg is széleskörű forrásbázist és feladatot tartalmaz az EuroClio Historiana című virtuális tanulási környezetén.⁷

Számos további európai kezdeményezés indult, amelyek kifejezetten egy-egy régió transznacionális történelmét mutatják be, mint a Balkán-félszigeten élő nemzetek konfliktusos együttélésével foglalkozó ePACT: Education Partnership for Advocacy, Capacity-Building and Transformation (Oktatási Partnerség az Érdekképviselés, Képességfejlesztés és Átalakulás

Érdekében),⁸ vagy a Learning History that is not yet History (Olyan történelem tanulása, amely még nem is történelem)⁹ tankönyvkutatási és tananyagfejlesztő projektek, vagy az Online Teaching in the Visegrad Region (Online tanítás a Visegrád Régióban),¹⁰ de ezek részletes bemutatása túlfeszíti a recenzió kereteit.

IRODALOM

- CLAVIN, Patricia (2005): Defining Transnationalism. *Contemporary European History*, vol. 14, no. 4. 421-439.
- FODOR Richárd (2023): Európai állampolgárok történelemtankönyve – A Teaching European History in the 21st century projekt. *Új Pedagógiai Szemle*, 73. évf. 5-6. sz. 117-122.
- GYÁNI Gábor (2018): *Nemzeti vagy transznacionális történelem*. Kalligram, Budapest.
- HANSEN, Jan – HUNG, Jochen – IRA, Jaroslav – KLEMENT, Judit – LESAGE, Sylvain – TOMPKINS, Andrew (2023): *Teaching European History in the 21st century*. <https://www.openbookpublishers.com/books/10.11647/obp.0323> (Letöltés: 2023. máj. 4.)
- HUNG, Jochen (2021): *Towards a history education for the 21st Century: An interview with Dr. Jochen Hung*. EuroClio. <https://euroclio.eu/2021/09/23/towards-a-history-education-for-the-21st-century-an-interview-with-dr-jochen-hung/> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)
- IVANOVA, Anna (2020). *Learning History that is not yet History II*. EuroClio: <https://euroclio.eu/projects/learning-history-which-is-not-yet-history-ii/> (Letöltés: 2023. máj. 4.)
- KÖRBER, Andreas (2009). *The Franco-German history textbook from the perspective of specialist didactics*. Eckert Dossiers, 1.
- RODENHUIS, Isa (2021): *Online Teaching in the Visegrad Region*. <https://euroclio.eu/projects/online-teaching-in-the-visegrad-region/> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)
- STOOP, Jaco (2016). EuroClio. Forrás: *Education Partnership for Advocacy, Capacity-Building and Transformation*: <https://euroclio.eu/projects/epact-education-partnership-advocacy-capacity-building-transformation/> (Letöltés: 2023. máj. 4.)
- STRANGLING, Robert (1995): *The European Content of the School History Curriculum*. Strasbourg: Európa Tanács.

JEGYZETEK

¹ STRANGLING, Robert (1995): *The European Content of the School History Curriculum*. Strasbourg: Európa Tanács.

² KÖRBER, Andreas (2009): *The Franco-German history textbook from the perspective of specialist didactics*. Eckert Dossiers, 1.

³ GYÁNI Gábor (2018): *Nemzeti vagy transznacionális történelem*. Kalligram, Budapest.

⁴ CLAVIN, Patricia (2005): Defining Transnationalism. *Contemporary European History*, vol. 14, no. 4. 421-439.

Fodor Richárd: Európai állampolgárok történelemtankönyve
Recenzió a Teaching European History in the 21st century című kötetről

---

- ⁵ EuroClio: <https://euroclio-eu.translate.google.com/translate?hl=hu&sl=en&tl=hu&pt=sc> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)
- ⁶ HUNG, Jochen (2021): *Towards a history education for the 21st Century: An interview with Dr. Jochen Hung*. EuroClio.
<https://euroclio.eu/2021/09/23/towards-a-history-education-for-the-21st-century-an-interview-with-dr-jochen-hung/> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)
- ⁷ <https://euroclio.eu/historiana/> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)
- ⁸ IVANOVA, Anna (2020). *Learning History that is not yet History II*. EuroClio:
<https://euroclio.eu/projects/learning-history-which-is-not-yet-history-ii/> (Letöltés: 2023. máj. 4.)
- ⁹ STOOP, Jaco (2016). EuroClio . Forrás: *Education Partnership for Advocacy, Capacity-Building and Transformation*:
<https://euroclio.eu/projects/epact-education-partnership-advocacy-capacity-building-transformation/> (Letöltés: 2023. máj. 4.)
- ¹⁰ RODENHUIS, Isa (2021): *Online Teaching in the Visegrad Region*.
<https://euroclio.eu/projects/online-teaching-in-the-visegrad-region/> (Letöltés: 2024. ápr. 5.)